

Skibsklokken fra »Die Perle« af Flensborg – et gådefuldt forlis år 1801

af HANS RÜHMANN

Skibe fra købstæderne i Slesvig kom vidt omkring i 1700-årene. Typisk sejlede de i fragtfart mellem Østersøhavne og Middelhavet. Fhv. direktør Hans Rühmann, Kgs. Lyngby, fortæller her om et af de mange skibe fra Flensborg. Det alsidige kildemateriale gør det ofte muligt at rekonstruere skibenes sejlads med stor detalje. I tilfældet »Die Perle« er forfatteren dog stødt på en uløst gåde.

Mange spændende ting ligger endnu gemt på havets bund. Ved at dukke op fortæller de os om, hvor datidens skibe har færdedes, og hvor strengt det var for søfolkene at skulle tjene til føden på verdenshavene. Det gælder mange søfolk fra Flensborg, der gennem årene har fundet deres grav langt borte fra hjemstavnen, ikke mindst i de urolige år omkring 1800, der var præget af Napoleonskrigene.

Således dukkede i 1999 en skibsklokke fra et Flensborg-skib op ud for Tenerife, en af De Kanariske Øer. Hvordan klokken er havnet dér, kunne den ikke fortælle. Men af indskrifterne fremgik, at skibet hed »Die Perle« og var hjemmehørende i Flensborg. Et årstal på den, 1791, viste hvornår skibet var bygget. Disse tre oplysninger var nok til, at det var muligt i skibskartoteket i Flensborgs byarkiv under nr. 1401 at konstatere, at det drejede sig om briggen »Die Perle«, bygget i Flensborg i 1791. Også redere og kaptajner fremgik af kartoteket. Men så dukkede et problem op, nemlig at skibet iflg. skibsregistret i Flensborg var forulykket i 1801 i Nordsøen og ikke på vej til eller fra Tenerife.¹ Der er unægtelig langt fra Nordsøen til Tenerife.

Hvordan skibsklokken er havnet ved Tenerife, måtte vi derfor gætte os til. Man kan stille mange spørgsmål. Er skibet rent faktisk forlist ved Tenerife? Er skibsklokken undervejs kastet over bord af kapere eller sørøvere, eller er det sket under en voldsom storm? Skibsregistret kan være forkert informeret om forliset. Eller er klokken taget

Skibsklokken, der blev fundet ved Tenerife. Foto i Arkivet ved Dansk Centralbibliotek for Sydslesvig.

over i et andet skib, der så er forlist ved Tenerife? Hvis der er tale om, at skibet er forlist med mand og mus, så har der ikke været overlevende, der kunne berette om det nøjagtige sted for forliset. Men i dette tilfælde ved vi, at i hvert fald kaptajnen har overlevet.

Hvad »Die Perle« angår, fremlægges i det følgende den dokumentation, der kan findes om skibets og dets kaptajners historie gennem de kilder, der er til rådighed. Først vil vi se lidt på den historiske ramme. Det var jo en spændende og urolig tid, »Die Perle« færdedes i. Ganske vist havde anden halvdel af det 18. århundrede for Danmark været en periode, hvor den danske søfart tjente store penge takket være landets neutralitet. Men det varede ikke ved. England og Frankrig var krigens hovedparter, og de pressede på for at få Danmark til at gå ind i krigen. Til sidst valgte kronprinsen, den senere Frederik VI, at slutte sig til Napoleons blokade. Da England ikke ønskede, at Frankrig skulle få gavn af den danske flåde, tog englænderne i 1807 størstedelen af den danske flåde.

Men også forinden var danske skibe, selv om de var neutrale, udsat for angreb fra fremmede skibe, ikke mindst på deres sejlads i Atlanterhavet. Men de store tab af skibe kom i 1807 og i årene derefter med

Englands angreb på den danske flåde. Dermed var de gode tider forbi for landets søfart, og også for Flensborg. Mange flensborgske søfolk faldt i engelsk fangenskab. Flensborg² tabte fra 1807 til 1816 146³ store skibe, og det varede efter fredsslutningen i 1814 længe, inden byens søfart kom nogenlunde i gang igen.

Skibsklokker

Inden vi ser på skib og kaptajner, kan det være nyttigt at se lidt nærmere på skibsklokkerne og deres betydning om bord. Skibsklokkerne hang i høj grad sammen med skibenes vagtsystem,⁴ her havde man inddelt døgnet i vagtperioder og mandskabet i vagthold. Før man benyttede sig af ure, bestemte man tiden ved at måle solens stilling og beregne, på hvilken længdegrad skibet befandt sig. Derefter lod man timeglasset udmåle tiden og lod så skibsklokken dagen igennem bekendtgøre, hvad klokken var. Vagtperioderne var på hver 4 timer. De var igen inddelt i »glas« på en halv time. Man slog glas på skibsklokken, og dermed vidste skibets besætning, hvornår det var tid til at skifte vagt. Dagen inddeltes i 6 vagtperioder. Den første gik fra 12-16, den anden fra 16 til 20 o.s.v., den sidste fra 8-12. Skibsklokken er uløseligt forbundet med timeglasset og med rytmen om bord. Den var et nærmest uundværligt meddelelsesmiddel. De ældste bevarede skibsklokker stammer fra ca. 1400. Endvidere kunne skibsklokken benyttes til mange andre opgaver, til at markere advarsel, bøn, gudstjeneste, begravelse og spisetider, og den var desuden advarselssignal i tåget vejr. Det siger noget om, at en skibsklokke har været nærmest uundværlig. En skibsklokke kastede man ikke frivilligt over bord. Men kunne gøre det f.eks. for at genere sørøvere ved en erobring af skibet.

Både i Søfartsmuseet i Flensborg og i Handels- og Søfartsmuseet i Helsingør er man i besiddelse af skibsklokker. Et eksemplar i Flensborg stammer fra fregatten »Variable« på 74 kommercælæster, der blev opbragt af englænderne i 1810, men som blev tilbagekøbt af købmændene Rickleff Ingwersen og Jacob Petersen Schmidt i forening. Dette skib forliste i 1837 ved Tyne. Skibsklokken benyttes i vore dage i Helligåndsklostret i Flensborg.⁵ Endvidere har Flensborg i Søfartsmuseet skibsklokken fra briggen »Frau Metta Catharina«, der 1786 forliste ud for Plymouth, hvor den blev fundet af sportsdykkere i 1973.

Den klokke, som befinder sig i Helsingør, stammer fra den danske fregat »Constantia Maria«, der blev opbragt af englænderne i 1808. Kaptajnen var den navnkundige Niels Peter Holbech; om ham og hans usædvanlige hustru, der i vanskelige situationer overtog roret, kan bl.a. læses i Handels- og Søfartsmuseets årbog 1944. Hans hustru var i øvrigt født i Flensborg som datter af en storkøbmand Thyssen.

Die Perle under den første kaptajn

Briggen »Die Perle«s liv begynder i 1791, skibets byggeår, og her begynder også skibsklokkens saga. Skibets kaptajn var i 1791 iflg. toldvæsenet Asmus Henningsen Hee (1743-1798).⁶ Derefter kan mangfoldige dokumenter på Rigsarkivet, i Stadsarkivet i Flensborg og på Handels- og Søfartsmuseet på Kronborg fortælle om skibets færd.

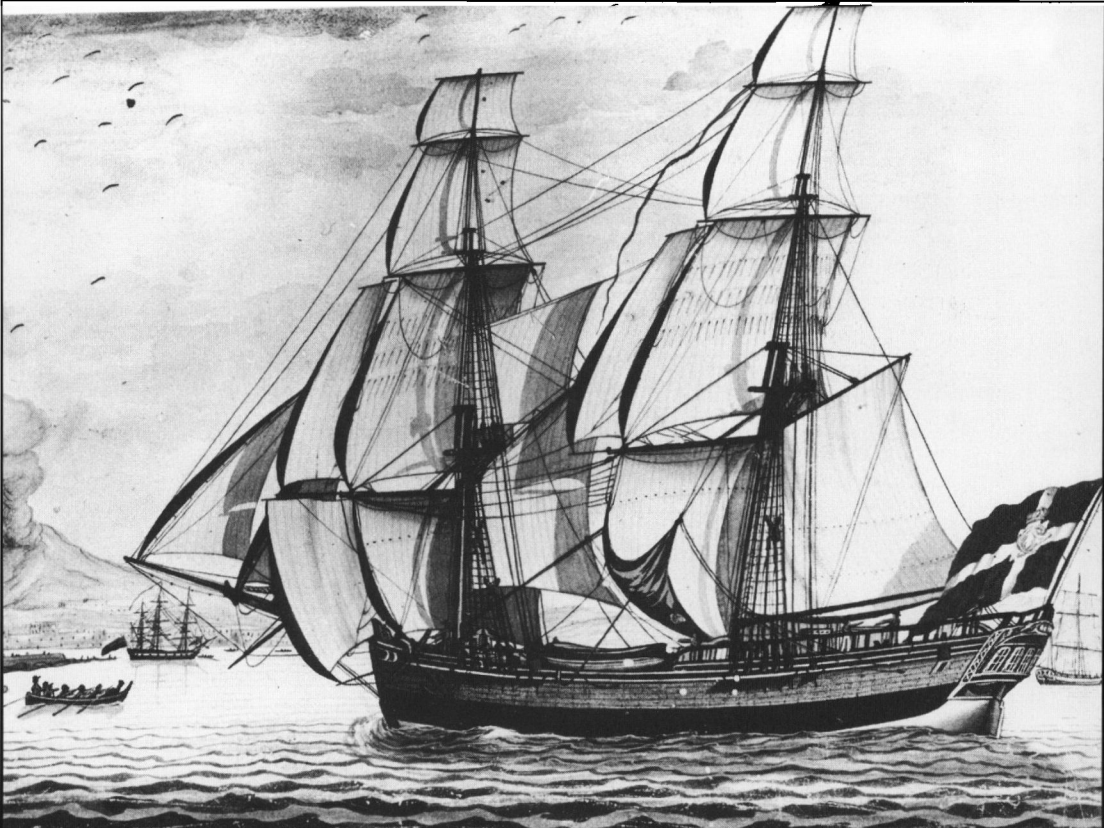
»Die Perle« var en brig og havde med 61 kommercelæster (à 5200 pund) en størrelse, der gjorde den velegnet til sejlads på Østersøen, Nordsøen og Middelhavet. Kilderne viser, at skibet ofte anløb Lübeck, Danzig, Reval og St. Petersburg. I Nordsøhavne forekom skibet først og fremmest i Bergen, hvortil det især bragte korn og brændevin. På rejsen fra Bergen medtog skibet især tørrede fisk, som blev sendt til katolske lande i Sydeuropa. Muligvis har skibet også været på Island, med stort set de samme varer.

For at sejle på Middelhavet og verdenshavene var det nødvendigt at sikre sig mod især overgreb fra nordafrikanske pirater. Det havde de europæiske stater i midten af 1700-tallet fået en ordening på ved at indføre to slags søpas. De latinske søpas blev benyttet i krigstid over for krigsførende magter, de algierske søpas til beskyttelse over for algierske kapere. Havde skibet ikke pas, eller blev det ikke godkendt, betød det opbringelse eller i værste fald, at kaperne solgte mandskabet som slaver.

De latinske og algierske søpas, der er udstedt til »Die Perle«, er udstedt til mange forskellige havne, som Marseille, Ancona, Cette, Livorno, Messina, Genua, Triest, Malaga, Barcelona og Bordeaux. Især Lissabon nævnes hyppigt som destination. Der hentedes varer som vin, frugt, rosiner, figner og nødder. Fra Lissabon medtog skibet især salt, der var en meget efterspurgt og livsnødvendig vare.

Redere for skibet var Rickleff Ingwersen og Erich Jacobsen fra Flensborg. Det var købmænd, der havde poster i forholdsvist mange skibe. Rickleff Ingwersen betegnes i Flensborgs borgerbog (nr. 5780)

rigen - Hoffnung Capt. Christian - Sursønsen = Caples anno 1795

Briggen »Die Hoffnung« på 104 kommercelæster, bygget 1792 i Stenbjerghav. Skibet blev solgt til Hamburg i 1795. Foto i Arkivet ved Dansk Centralbibliotek for Sydslesvig.

som specialiseret i vestindiske, østersøiske og norske forretninger og som interessant i en østersforpagtning. Han deltog også som reder i grønlandsfarter. Rickleff Ingwersen stammede fra øen Sild.

Som noget særligt for Asmus Henningsen Hee kan nævnes, at han var leder af et team på 11 skibstørmere under skibsbygmesteren Christian Carl Böttger omkring 1780.⁷ Om det også er dette team, som har bygget »Die Perle«, ved vi ikke.

Asmus Henningsen Hee tilhørte en slægt med mange kaptajner. I samme generation omtales broderen Hans Christian Hee og fætteren Jürgen Hee.⁸ Om der eksisterer en forbindelse til landsbyen Hee ved Ringkøbing, ved vi ikke. Derimod har slægten muligvis haft en forbindelse til Kværn sogn i Angel, hvor navnet Peter Hee omkring 1700 forekommer gennem to slægtled (sognekronik s. 497-98). Den sidste af disse mænd havde i øvrigt en datter, Anna Margreth Heehes. Fra

Tag der Ankunfts des Schiffes	Namen des Schiffes	Namen des Schiffers	Der Ort woher das Schiff ist	Woher das Schiff kommt	Wann es abge- gangen	Fräch- eigheit Commer- Lafen	Die einge- führte La- dung befan- de	Namen und Datum des algarinifchen Pafses	Befcheinigung des gedachten türkifchen Pafses	Die Fehlers des Schiffes find:
1796 7 Jan.	Louisa Augusta Bernhöft	Peter Hansen	Copenhagen	Venedig	6 Jan.	130	Bullast	1796 de dato 18. 8. 1794	26 februar	Niel Nielsen Math
28. januar	Die Perle	Asmus Henningsen Hee	Flensborg	Ancona	23 jan.	61	Bullast	1796 de dato primi Augusti 1798	10 Mart	Nichte Inverson
28. Jan.	Resolution	C. Peter Bojsson	Flensborg	Venedig	26 Jan.	56 1/2	Bullast	1796 de dato 26. März 1795	19 Mart	Christian Renschamp
29 Jan.	Die Entfracht	Johann Huur	Bergen	Venedig	28 Jan.	52	Bullast	1796 de dato 10. April 1795	18 Mart	Daria Brunchorst
22 Mart	Die Ernde	Nicolaus Nijßen	Flensborg	Livorno	26 febr.	76 1/2	ebwar Auchgüter als Bullast	1796 de dato 16. 8. 1799 und von Livorno 15. 5. 1795 primi Mart		Hans Peter Schmit
										Johan Heinrich Com

Skibslisten fra den danske konsul i Triest for 1796. »Die Perle« ses i anden linje. Rigsarkivet.

hende nedstammer skibsbyggerlægten Diederichsen ved Stenbjerghav.⁹

Asmus Henningsen Hee var kaptajn på »Die Perle« indtil sin død i april 1798. Den 28. januar 1797 ankom han til Triest. Herfra gik han med stykgods til København og Stettin. I København blev skibet omålt fra 54 til 52 kommercelæster. Samtidig blev skibets bemanning registreret hos mønstringsmyndigheden i København, den såkaldte Waterschout. Mandskabslisten fra 15. juni 1797 så således ud:

Stilling	Navn	Hjemsted	Månedsløn
Kaptajn	Asmus Henningsen Hee	Flensborg	
Styrmænd	Christian J. Kollerup	Slesvig/Flensborg	31 mark
Matros	Hans P. Kyhn	Sjælland/København	20 mark
Matros	Peter Lassen	1. Dist. HM (?)	20 mark
Matros	Ole Halvorsen	Bragm.Forsg. (?)	20 mark
Matros	Niels Thorsen	Bragm.Forsg. (?)	20 mark
Matros	Anders Halvorsen	Bragm.Forsg. (?)	20 mark
Ungmand	Asmus H. Hee	Slesvig/Flensborg	14 mark
Dreng	Christian Mortensen	Nordmark	16 mark

Om aflønningen hedder det i protokollen: »Maanedet begynder at dreje, naar vi sejler med Skibet igennem Bommen ved Toldboden og

ikke i årene 1799 og 1800. Algierske søpas er udfærdiget i årene 1793-95.

1792 havde »Die Perle« et mindre havari i Middelhavet. Her beskylder rederne og kaptajnen en dansk konsul for at have afregnet ukorrekt. Konsulen har således til brug for betalingen af reparationer bedt kaptajnen om fra skibet at efterlade 8 kasser gods (sukker) og senere endnu 2 fade med indigo af ladningen til betaling af havariomkostninger. Striden drejer sig endvidere om den provision, den danske konsul har beregnet sig. Sagen føres i Flensborg ved Rådsretten.¹¹ Striden var endnu ikke afsluttet i 1806.

I årene fra 1794 til 1797 besøgte »Die Perle« følgende steder med Asmus Henningsen Hee som kaptajn:

1794 Bergen.

1795 Danzig, Malaga, Ancona, Triest.

1796 Swinemünde, Lissabon, Cadiz. Ancona, Havre de Grace.

1797 København, Stettin, Riga, Livorno.

Kaptajn Asmus Henningsen Hee døde i april 1798. Han efterlader sig kone og 5 børn. En søn, der bar samme navn som faderen, Asmus Henningsen Hee, tog eksamen i København som styrmand og skipper i 1797. Han er medlem af Københavns Skipperlav fra 1804-16. Han deltager bl.a. i en kapertur ved Marstrand og tilbringer derefter godt to år som fange i England. En datter af afdøde, Ingeborg, blev gift med skibsportrætmaleren Jacob Petersen, der inden han tog til København i en årrække var kaptajn på Flensborg-skibe.¹²

Wolle Christensen Thyboe

Næste kaptajn og den sidste på »Die Perle« blev fra 1798-1800 Wolle Christensen Thyboe. Rederne for »Die Perle« var fortsat Rickleff Ingwersen og Erich Jacobsen. Wolle (også kaldt Ole) Christensen Thyboe var født i Stollig på halvøen Løjt i 1760. Han viderefører i 1798 skibets hidtidige aktiviteter og besejler bl.a. Middelhavet og Lissabon. Til disse steder blev der flere gange løst søpas for ham. Vi har iøvrigt meget lidt kendskab til kaptajn Thyboes rejseruter. Tænkeligt er det, at han på en rejse til Lissabon har foretaget en afstikker til De kanariske Øer og her ved er forulykket ved Tenerife. Men dette er i så fald ikke gået op for toldvæsenet, der nøjes med at lade skibet forulykke i Nordsøen.

Efter således i 1801 at have mistet »Die Perle«, bliver Wolle Chri-

stensen Thyboe igen antaget som kaptajn hos rederne Rickleff Ingwersen og Erich Jacobsen, nu på den store fregat »Bernstorff« på 110 kommercelæster. Dette tyder ikke på, at forliset med »Die Perle« har svækket tilliden til ham. Han havde forinden sejlet som kaptajn på et skib, der havde Aabenraa som hjemsted. Hvorledes ansættelsen sker på »Bernstorff«, fremgår af beretninger fra den danske konsul i Liverpool. Dokumenterne er bevaret i Rigsarkivet. Konsulen beretter den 14. oktober 1801,¹³ at skibene »Bernstorff« og »Argonaut« var ankommet fra St. Croix under engelsk flag, fordi de begge havde ligget i St. Croix, da øen blev taget af englænderne. I Vestindien var danske skibe blevet frataget alle deres skibsdokumenter.

I december 1801¹⁴ oplyser konsulen, at han nu har modtaget skibsdokumenterne for skibene »Bernstorff« og »Argonaut«, og de er overgivet til de respektive skippere, og han fortsætter: »Kaptajnen, som tog hjemmefra med skibet »Argonaut«, er død i Amerika, og derfor har førstestyrmanden Hans Olsen overtaget kommandoen.

Kaptajnen fra skibet »Bernstorff« overgav i Vestindien kommandoen til sin styrmand Sommer og kom som passager med på skibet, men ulykkeligtvis var han på rejsen faldet overbord og druknet. Så snart rederne erfarede dette, sendte de en anden kaptajn ved navn Wolle Christensen Thyboe, som nu har kommandoen på skibet og skal bringe det hjem.«

I de følgende år, indtil 1807, fortsætter kaptajn Thyboe som kaptajn på »Bernstorff«, fortrinsvis i sejlads fra Østersøen til Middelhavet. Fra Waterschout-protokollen i København har vi en oversigt over mandskabet fra den 8. maj 1804, der viser følgende besætning:

Stilling	Navn	Hjemsted	Månedsløn
Captajn	Wolle Christensen Thyboe	Flensborg	
1. styrmand	Johs. Jørgensen Moos	Aabenraa/Stollig	32 rdl.
2. styrmand	Peter Joh. Nissen	Slesvig, Flensborg	20 rdl.
3. styrmand	Peter S. Kruhe	Slesvig/Aabenraa/Kirkeby	14 rdl.
Bådsmænd	Johan S. Maack	Flensborg	20 rdl.
Tømrer	Peter Wollesen	Vestjylland	29 rdl.
Kok	Thomas Andresen	Flensborg/Tønder	16 rdl.
Matros	Hans Hansen	Haderslev/Ærø	16 rdl.
Matros	Laue N. Jessen	Aabenraa/Barsøe	16 rdl.
Ungmand	Greis Lausen	Aabenraa	14 rdl.
Ungmand	Nis Matzen	Aabenraa/Bodum	12 rdl.
Ungmand	Hans C. Shagen	Aabenraa/Stollig	12 rdl.
Dreng	Jes P. Kjelsen	København/Flensborg	6 rdl.
Dreng	Nicolay Michelsen	Aabenraa	0?

1. Adam Henningsen Bør af Søndby 31
 2. Christian J. Hollerup 643. Vær. Perle 31
 3. Hans O. Thyboe - No. 113. Sæl. Kjøtt 20.
 4. Peter Løjtnant - 18. Vest. 1/2 20.
 5. Ole Thorsens - No. 159. Tønde. Søng. 20.
 6. Hans Thorsen - No. 27 - 1 - 1 - 20.
 7. Anders Thorsens - No. 20 - 1 - 1 - 20.
 8. Adam H. Høe - - - - - Sæl. Perle 14
 9. Christian Thorsens - - - - - Notemont. 16.
 10. Manden begynder at Dreje naar skibet
 11. Mandet igjennem Løjtens 10. Skibet

Waterschoutprotokollerne i København og Altona er vigtige kilder til søfartshistorien. Her ses mandskabslisten for »Die Perle«, noteret af Københavns Waterschout den 15. juni 1797. Teksten er transskriberet ovenfor side 120. Landsarkivet for Sjælland.

Den normale sejlads mellem Østersøen og Middelhavet fortsatte indtil august 1807, hvor konsulatet i St. Petersborg¹⁵ bl.a. beretter følgende: »Vicekonsul Niemann fra Cronstadt meddele, at de havde taget den pågældende fregat, skibet »Bernstorff« fra Flensborg, der var bestemt for Lissabon.«

I Flensborgs skibskartotek (nr. 1500) og også i en speciel fortegnelse over opbrugte skibe¹⁶ er anført, at skibet »Bernstorff« igen blev frigivet i 1808. En akvarel af fregatten »Bernstorff« findes i Aabenraa Museum. I museets tekst til billedet er reder og kaptajn angivet som Jens Christensen Thyboe, Løjt Kirkeby.

Wolle (eller Ole) Christensen Thyboe er som nævnt født 1760 i Stollig på Løjt. Det er muligt, at familien stammer fra Ringkøbing-egnen. Jeg er således stødt på et skib, snekken »Haabet« på 16 kommercelæster, som 1732 blev ført af Christen Thyboe fra Ringkøbing. I Løjt finder vi i kirkebogen ved moderens død i 1808 Wolle Christensen Thyboe omtalt som skipper. Hvornår han er taget tilbage fra Flensborg til Stollig, og hvad han har beskæftiget sig med, efter at »Bernstorff« var blevet taget og igen frigivet, har jeg ikke fundet oplysninger om. Han døde i Stollig den 9. februar 1841, 80 år gammel.

Hermed vil jeg slutte min redegørelse. Målet var at finde frem til den rejse, hvorpå skibsklokken kan være tabt. Det er ikke lykkedes, muligvis fordi toldvæsenet ikke har taget det så nøje med en mere præcis oplysning om, hvor skibet er forulykket, selv om der både var »Die Perle«s kaptajn og formentlig også overlevende besætningsmedlemmer, man kunne spørge. Dokumenter især fra Rigsarkivet sandsynliggør, at skibet har gjort mange ture til Middelhavet og især Lisabon, hvorfor det kan være nærliggende at antage, at det på en sådan tur er kommet lidt tæt på Tenerife. I en anden rapport fra Liverpool fra 1800¹⁷ oplyses det, at man har givet et skib en fragt til Madeira, Tenerife og tilbage til Irland. Det kunne måske være på en sådan tur, at »Die Perle« er forlist nær Tenerife?

LITTERATUR

Ole Feldbæk: Dansk Søfarts Historie bd. 3 (1720-1814), København 1997.

Henning Henningsen: Rejs ud til Vagt! Om vagtsystemets forudsætninger og opkomst. Handels- og Søfartsmuseet på Kronborg Årbog 1985 s. 56-59.

Knud Klem: Skibsbyggeriet i Danmark og Hertugdømmerne i 1700-årene. København 1986.

Gerhard Kraack: Bürgerbuch der Stadt Flensburg. Husum 1999

Markus Martensen: Die Chronik der Kirchspiele Quern und Neukirchen, Schleswig 1960.

Hanne Poulsen: Danske Skibsportrætma-
lere. 1985

Hans Fr. Schütt: Schiffahrt und Häfen im
Bereich der Industrie- und Handels-
kammer zu Flensburg. Flensburg 1971.

Handels- og Søfartsmuseet på Kronborg:
Kartotek over skibe, kaptajner m.m.

Rigsarkivet:
Toldregnskaber, herunder Flensburg og
Bergen.

Kommercekollegiet: Latinske og algerske
søpas. Indberetninger fra konsulater.

Landsarkivet for Sjælland
Københavns Waterschout, protokoller.
Lavsarkiver, oldermandens dagbøger, bor-
gerbreve.

NOTER

1. Begrebet »forulykket i Nordsøen« er
anvendt både i toldregnskaberne og i
Flensborgs årlige skibsliste.
2. Flensburg havde i 1806 haft 287 skibe,
jfr. Ole Feldbæk s. 213.
3. Knud Klem bd. 2 s. 205.
4. Henning Henningsen i Handels- og
Søfartsmuseets Årbog 1985.
5. Schiffahrt und Häfen s. 105.
6. Han havde siden 1772 sejlet på 5
Flensburg-skibe, deraf det sidste hos
samme reder som Die Perle.
7. Knud Klem Bd. 2, s. 204.
8. Kirkebøger Skt. Marie Flensburg i
Stadtarchiv Flensburg.

UTRYKTE KILDER

Stadtarchiv Flensburg:
Kartoteker over skibe og kaptajner.
Kirkebøger.

Altes Archiv: Skibslistes og Ratsgerichts-
protokolle.

Landsarkivet i Aabenraa:
Løjt sogns kirkebøger.

9. I forfatterens hjem findes en dragkiste fra 1739 med hendes monogram.
10. RA Generaltoldkammeret, toldregnskaber, mikrofilm Bergen (1750-1809), Rulle 85, Pakke 276, ekstra lastepenge nr. 30, 19. september.
11. Stadtarchiv Flensburg A.A. 34. Bd. 51, folio 33.
12. Hanne Poulsen s. 126.
13. RA Komm. Koll. Rapporter fra kon-
sulatet i Liverpool 1800-1816 Pk. 1755
no. 1325.
14. Sst. Liverpool Pk. 1755 nr. 1399.
15. RA Komm. Koll. St. Petersborg 1800-
1807, pk. 1789, nr. 149.
16. Handels- og Søfartsmuseet på Kron-
borg 212/48, Erwin Nöbbbe.
17. RA Komm. Koll. Liverpool, pk. 1755,
nr. 1025.